

Lliçó magistral llegida a la **Universitat Internacional de Catalunya** el dia 6 d'octubre de 2005 durant la investidura pública com Doctor Honoris Causa del **Dr. Ramon Guardans i Vallès**

Els començaments d'una universitat

Dr. Ramon Guardans i Vallès

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector

Autoritats

Senyores i Senyors,

És un gran plaer i evidentment un gran honor per a mi tornar avui a aquesta Universitat, que em resulta tan propera i a la qual em sento tan directament vinculat, per rebre el primer Doctorat Honoris Causa de la seva història. Els podria parlar molta estona de la Universitat Internacional de Catalunya, i de les energies esmerçades en el seu naixement. Però ja sé que ho saben. De fet, fins i tot és probable que aquest Doctorat, que els agraeixo molt sincerament, tingui alguna cosa a veure amb les hores, les il·lusions i alguns neguits que em lliguen ja per sempre a aquesta institució que avui ens acull.

És evident que la UIC va néixer amb el recolzament i l'impuls de la societat civil catalana, responent a una necessitat ineludible: els estudis que es realitzaven a través del FERT i de l'INEDE es desenvolupaven amb una total contradicció, ja que per poder obtenir algun tipus de reconeixement havien de sotmetre's al judici i la qualificació de la UNED. De fet, FERT i INEDE actuaven amb mentalitat universitària, de manera que els seus resultats eren contradictoris amb les fredes qualificacions de la UNED, i així valoracions positives del FERT es corresponien amb resultats negatius de la UNED, i a la inversa.

Per resoldre aquesta antinòmia no hi havia més remei que fer néixer una institució universitària, les qualificacions de la qual tinguessin valor per si mateixes. Valor ple, i independent.

Jo no puc ni acceptar, ni secundar els elogis sobre mi i la importància del meu paper en la creació de la UIC, que tan generosament acaba de desenvolupar el doctor Cervós. La meva real transcendència, si és que es pot dir d'aquesta manera, és haver encarnat, en aquest cas, el paper de la societat civil. I haver-ho fet, com en altres tantes ocasions de la meua vida. I és per això que m'ha semblat adient avui compartir amb vostès algunes reflexions sobre el paper que aquesta societat civil ha jugat i juga en la nostra organització social. Unes reflexions que, amb satisfacció poc dissimulada, puc lligar fàcilment amb experiències ben concretes en què he tingut l'honor de participar.

Podríem dir que la societat civil és el vertader pal de paller de Catalunya, el que ha fet possible que al llarg dels dos darrers segles Catalunya tingués l'empenta i la vitalitat, la paciència i l'adaptabilitat, el seny i la rauxa que han fet del nostre país una peça clau en la construcció i el creixement d'una Espanya moderna. Personificar aquesta societat civil i donar-li l'impuls necessari en cada cas concret, i molt precisament a la UIC, ha estat una de les grans satisfaccions de la meua vida professional.

Bona oportunitat aquesta, doncs, en un entorn acadèmic, per a intentar algunes breus reflexions, fetes amb l'ajut d'aquells que hi han dedicat el temps i la recerca.

No és senzill trobar una definició de què és exactament això de la "societat civil". El professor Pérez Díaz, en un interessant estudi fet precisament sobre el paper de la societat civil durant la transició¹, va escriure que societat civil és «un conjunt heterogeni d'actors i institucions de caràcter econòmic, social i cultural, en relació complexa d'articulació i ambivalència amb l'Estat i la seva classe política».

D'alguna manera podem dir que inclou a tots els ciutadans que, comptant amb la llibertat, els drets i les obligacions que atorga una societat democràtica,

poden associar-se per cercar el benestar personal i comunitari essencialment de forma solidària i amb esperit filantròpic. De fet, és en democràcia on floreix la societat civil. Però també és cert, i bé que ho sabem a casa nostra, que quan falta la llibertat política la societat civil pot ser un magnífic instrument de supervivència de la identitat i la tradició de tot un poble.

Però ara no em vull desviar gaire per aquest camí. En tot cas, el terme societat civil va més enllà del mecenatge, i es recolza en un concepte més ampli, que és el de la filantropia. Certament al darrere del terme filantropia, que el Diccionari de la Llengua Catalana defineix com «la qualitat d'estimar els semblants, el gènere humà», hi ha una riquesa que va més enllà del mecenatge, essencialment econòmic. La filantropia, en obrir-se al concepte de la donació pròpia, de la donació del propi temps, que és el més valuós que tenim, ens posa en unes dimensions sideralment superiors al pur mecenatge.

És filantropia aportar i compartir el nostre talent, atenció, treball i capacitat de mobilització de recursos humans en favor del benestar general. Això, que haurà de ser sempre una decisió individual, una actitud enfront de la vida, tindrà més gran impacte i repercussió quan s'emprenqui d'una forma organitzada amb coneixement de causa, eficiència i transparència... I en donar aquest pas, de la decisió individual a l'acció col·lectiva, ja estem parlant de la societat civil.

Però no n'hi ha prou amb grans ideals, a fer volar coloms. La societat civil és eficaç només quan és capaç de transformar en acció els seus somnis. Els ho diré d'una altra manera, en paraules d'un professor nord-americà considerat com un dels grans experts en gestió empresarial, autor de llibres publicats en més de 20 llengües. Diu el professor Drucker, parlant de la gestió de les entitats sense ànim de lucre, que encara que aquestes entitats deuen la seva existència a la visió i el compromís dels seus fundadors i a l'alta missió que es fixaren, han de ser conscients que no n'hi ha prou, amb això. Les entitats de la societat civil han de tenir, a més, unes fites clares a llarg termini i uns objectius a curt que portin al compliment d'aquests alts propòsits; aquestes fites i

objectius hauran d'anar acompanyats d'un clar coneixement del medi en el qual s'han de moure aquestes entitats i de la capacitat de mobilitzar uns equips que s'identifiquin amb les altes aspiracions fixades pels fundadors.

D'altra banda, cap d'aquests grans projectes és mai realment l'obra d'una sola voluntat individual, per molt generosa o compromesa que sigui. Seguint amb les reflexions d'aquest mateix autor americà que els comentava, en una altra obra on examina el que ell anomena la societat post-capitalista³, diu que «el prototip d'una organització moderna és una orquestra simfònica. Cada un dels dos-cents cinquanta músics és un especialista d'alt nivell, però per si mateix cap d'ells fa música simfònica, només l'orquestra pot produir-la. L'orquestra pot actuar adequadament perquè tots dos-cents cinquanta músics tenen la mateixa partitura i tots ells subordinen la seva especialitat a una causa comuna i tots toquen el que toca que toquin en el moment precís».

Així doncs, i a la vista del que acabo d'exposar, reprenc el fil del que apuntava al començament: tot l'esforç al servei de la creació de la UIC no hauria servit de res si no hagués estat encapçalant i impulsant una obra col·lectiva.

El concepte de filantropia és ben antic i ens lliga amb Grècia; podem dir, però, que aquest paper de la societat civil està molt estretament lligat al segle xx, i no ha parat d'evolucionar fins avui.

En una ocasió em vaig sobtar contemplant atentament unes imatges preses a la Segòvia de primers del segle passat pel gran i reconegut fotògraf Ortiz-Echagüe. Algunes d'aquelles fotografies tenien com a marc incomparable l'aqüeducte que, esvelt, amb els seus més de 2000 anys de vida, mirava sense temor al futur. Els personatges que transitaven al voltant d'aquella obra d'enginyeria romana eren segovians de començaments del segle xx, elles amb les seves faldilles fins als peus i amb els seus caps decorosament coberts amb mocadors, ells amb els seus ases carregats al màxim de pots i olles, gra i hortalisses.

Veient aquells personatges, pensava com a l'Espanya d'aleshores una gran part de la població tenia de fet una qualitat de vida que s'assemblava més a la dels romans que van construir l'aqüeducte que a la nostra. La vida d'aquells segovians del primer quart del segle xx era més similar a la de fa 2000 anys que a la que estan gaudint els seus néts i besnéts, que avui no sabrien viure sense aigua corrent, calefacció, telefonia mòbil, televisió i Internet.

És en aquest dinàmic procés de canvi on s'enquadra l'evolució de la societat civil tal com l'entendem avui. Sense devaluar avenços d'èpoques anteriors a la nostra, crec que es pot afirmar que al llarg del segle xx, amb el naixement i la crisi de l'Estat del benestar, amb l'aparició del que anomenem classe mitjana i la seva inevitable homogeneïtzació social, amb una economia cada cop més globalitzada i fortament interrelacionada, la societat civil ha passat a tenir una autèntica carta de naturalesa a nivell mundial, almenys en totes aquelles societats en què la població gaudeix d'unes mínimes llibertats i d'un bàsic nivell de benestar.

D'alguna manera hi ha tota una evolució que, paral·lela al desenvolupament de l'Estat, porta els ciutadans a assumir les seves responsabilitats. Una evolució molt interessant en la relació entre els ciutadans i el poder, que alguns lliguen directament, per exemple, amb la pròpia Constitució nord-americana, quan formula aquella frase revolucionària de «Nosaltres, el poble...».

Un experiment, aquell, que ja va provocar l'admiració d'Alexis de Tocqueville, i que als Estats Units ha donat tanta vitalitat a la iniciativa social que encara avui no deixa de sobtar-nos per la força i el convenciment amb què els nord-americans parlen del paper que ha de jugar la societat civil en el desenvolupament de la seva pròpia societat. Tot i que aconteixements dramàtics com els que hem vist amb les inundacions en aquell país ens han mostrat també, de forma ben traumàtica, què pot passar quan l'Estat es

descarrega en excés de les seves obligacions de vetllar pel benestar comú i per la protecció dels més dèbils.

No vull deixar de citar en aquest somer repàs històric la gran sacsejada social que representà per a la societat civil la Carta Encíclica Rerum Novarum de Lleó XIII l'any 1891 i que, com recordà Joan Pau II cent anys més tard, segueix tenint plena actualitat. Joan Pau II, al Centéssimus Annus va destacar la clarividència del seu predecessor en formular uns principis de política social que mai van perdre la plena vigència. La Rerum Novarum advertia ja dels perills que podia comportar el fet que l'Estat substituís les iniciatives dels grups intermedis, i alertava sobre les conseqüències que a l'Estat s'exhaurís la sociabilitat de l'home.

És el principi de subsidiarietat, que Lleó XIII ja exposava amb tota claredat, en recordar que l'Estat no ha d'oblidar el seu paper instrumental, ja que l'individu, la família i la societat són anteriors a ell, i l'Estat mateix existeix per tutelar els drets de l'individu i dels grups d'individus, i no per sufocar-los.

Però seguim endavant amb les nostres reflexions, i parlem del present, del món que ara ens envolta. Avui, parlar de societat civil és parlar d'un fenomen d'abast mundial d'unes dimensions renovades.

Avui estem davant d'una realitat multiforme, multicolor i multicultural que es concreta en la realitat d'una ciutadania participativa que s'organitza de forma voluntària i amb un meravellós abast capil·lar per combatre la pobresa i la ignorància i per promoure el desenvolupament cultural. Grups d'homes i dones, de joves i no tan joves que fan seva la lluita contra l'enfermetat, la injustícia, el crim, les addiccions, la corrupció, i la marginació en les seves formes més diverses.

Associacions, fundacions i agrupacions de tota mena promotores de l'art, de la cultura i dels valors universals. Són, tots, en la seva immensa diversitat, la riquesa i la fortalesa d'una societat democràtica que, oportunament estimulada

i acompanyada pels seus governs, forma en reflexionar i actuar, autèntics ciutadans amb sentit de responsabilitat i pertinença social.

És un fet que, com ha escrit un altre professor nord-americà⁵, «està produint una vertadera revolució associativa mundial, un sorgiment massiu d'activitats de voluntariat i d'organitzacions arreu del món, provocat en part pels creixents dubtes sobre la capacitat de l'Estat per fer front per si mateix als problemes relacionats amb el benestar social, el desenvolupament i el medi ambient a què s'enfronten les nacions avui dia». Un creixement de les organitzacions de la societat civil que s'ha vist també estimulat per la revolució de les comunicacions experimentada en les darreres dècades.

Hi ha algunes xifres que parlen soles, i que em permetran concloure aquestes reflexions generals que he volgut compartir amb vostès. Per exemple, podem dir que és un sector que mobilitza anyalment més de disset milers d'euros (2,8 bilions de les antigues pessetes), o el que és el mateix: el 4% del Producte Interior Brut (PIB). O que és un sector que genera una ocupació equivalent a quasi mig milió de persones a dedicació completa, és a dir, el 4,5% del total dels treballadors a Espanya, exceptuant els del sector agrícola. De fet, són xifres que hauríem d'actualitzar i augmentar, però que serveixen com a il·lustració del que els experts anomenen el sector no lucratiu⁶.

Com deia al començament, no volia acabar aquestes paraules sense un record, necessàriament lleuger, a aquelles iniciatives culturals en què jo mateix he tingut l'honor i l'íntima satisfacció de participar al llarg dels anys. Han estat anys de molta feina, de projectes importants compartits amb molta gent al servei del nostre país, dels que en aquesta ocasió solemne vull fer menció.

Un record que va, en primer lloc, al Centre de Lectura de Reus. Una institució destinada al foment i a la difusió de la cultura en tots els seus aspectes, que havia començat les seves activitats el 1859, desenvolupant una incidència real en la dinamització cultural i cívica de la meva ciutat natal i del país. Allí vaig

dedicar probablement les meves primeres energies al servei d'un projecte cultural.

Aquesta inquietud motora de projectes col·lectius va patir un parèntesi molt clar entre 1940 i 1951, en què em vaig limitar a exercir la meva activitat professional d'advocat dels col·legis de Madrid i Barcelona. Un cop reinstal·lat en aquesta ciutat nostra se'm va demanar que volgués assumir, per exemple, la presidència del Cercle Artístic de Sant Lluç, una entitat fundada pels germans Llimona el 1893, que va reunir un grup d'artistes de fortes conviccions catòliques, coetanis dels primers modernistes però oposats a les idees renovadores d'aquests darrers. Un conjunt d'escultors i pintors diversos, tots ells amb una gran càrrega moralitzadora.

El Cercle estava en una situació econòmica deplorable i provablement fixar-se en mi va ser una manera de pretendre que hi fes alguna aportació econòmica substancial. No dic que no fos una idea encertada, però jo vaig entendre que era més important comprometre la societat civil catalana amb el Cercle Artístic i aquest amb la nostra societat civil, que no pas tancar aquell desajust financer i prou. Així, em vaig llançar a organitzar una exposició, amb subhasta final d'obres d'artistes notoris que volguessin ajudar el Cercle de Sant Lluç a sortir del seu forat: pintors o dibuixants com el mateix Picasso, Salvador Dalí, Tarrats, Clavé, Miró, etc., van fer aportacions generoses d'obres, la venda de les quals va permetre no sols cancel·lar el descobert, sinó proporcionar els medis per a la subsistència i el desenvolupament positiu del Cercle.

Saltant a un àmbit ben divers, no puc deixar de pensar en la meva vinculació de tants anys amb l'Orfeó Català. A la seva Junta hi vaig ser 10 anys i en vaig ser vicepresident durant tot el període del cinquantenari del Palau de la Música, la responsabilitat del qual vaig tenir l'honor de què caigués sobre mi.

Els podria explicar tants records, i parlar de tantes ocasions viscudes en moments ben simbòlics de la nostra història comuna. L'Orfeó, aquella entitat

capdavantera en la vida cultural d'aquest país, fundada el 1891 per Lluís Millet i Amadeu Vives, mai no ha deixat de fer sentir la seva influència en la nostra vida musical i associativa, i mereix un reconeixement molt particular com a model del que la societat civil catalana és capaç d'impulsar, amb anècdotes i circumstàncies a vegades molt curioses.

Dins la meva activitat política al costat del Comte de Barcelona, de què us faré una breu referència després com un altre àmbit del dinamisme multiforme de la societat civil, vaig impulsar el fet que, l'aleshores Príncep d'Espanya, en el seu primer viatge a Catalunya, acudís a un assaig de l'Orfeó Català. La part divertida de la situació és que després de tot el que em va costar convèncer al seguici del Príncep perquè anés a l'Orfeó, quan ho vaig proposar al propi Orfeó la reacció fou fantàstica: «¿un Borbó en aquesta casa?». La visita es va efectuar, però amb emoció i entendriment dels propis cantaires i amb una enorme simpatia per part del Príncep: el que amenaçava com a una catàstrofe es va transformar en l'èxit buscat.

No em voldria allargar gaire i, per anar acabant, faré al·lusió solament a tres iniciatives més, dos de les quals m'obligaven personalment per pertànyer a la meva pròpia casa i família.

És evident que una menció molt especial la mereix la Fundació Bernat Metge, que tant ha contribuït a l'enriquiment de la nostra llengua i de la nostra cultura a través de la traducció i la publicació bilingüe dels clàssics grecs i llatins. Iniciada l'any 1922 per l'impuls inestimable de Francesc Cambó, ja ha publicat fins ara tres-cents cinquanta volums, i el ritme continua a raó de sis volums nous cada any. Mirant enrere em corprèn adonar-me que el setanta per cent d'aquest esforç s'ha fet ja en el període en el què jo era el Secretari General de la Fundació.

Sens dubte, una de les iniciatives culturals més ambicioses a la història del nostre país, amb la qual Francesc Cambó cercava, en paraules de Carles Riba,

«la real conquesta d'allò que en la llengua i la literatura hel·lèniques hi hagi de vivent i d'actual per a nosaltres, per a explicació del que som i per a estímul al que aspirem a esdevenir».

Com també haig de mencionar la participació directa en un altre projecte iniciat per Francesc Cambó, potser menys conegut: la Fundació Bíblica Catalana. El mes de març de 1948, havent mort Cambó el 1947, i després de tot el gran esforç que ell hi va dedicar des dels anys vint, es va ultimar l'edició de la primera Bíblia -i única completa fins en aquell moment- en la nostra llengua, el que, de fet, havia estat la tasca inicial de la Fundació. La Fundació coronava, així, el seu doble propòsit de difondre els textos de l'Esriptura en els Països Catalans i d'eleva un monument a la llengua a través de la Bíblia.

Aquell treball ingent va rebre una àmplia acollida de l'afinada sensibilitat del nostre poble. Aviat, però, i ja en l'època en què jo coordinava i dirigia les tasques de la FBC, es va veure la necessitat de revisar l'obra feta, no sols atenent l'evolució del llenguatge, sinó també els progressos que els estudis exegètics i teològics havien assolit, el que ens va portar a no limitar-nos a adequar la versió publicada sinó a recomençar-la de bell nou. Així, l'any 1968 la Fundació Bíblica Catalana va poder oferir a l'Església catalana i a tot Catalunya aquesta nova versió de les Sagrades Esriptures feta directament a partir dels textos originals i amb autèntica disciplina científica. Aquesta vegada l'acollida va ser tan impressionant que la Bíblia de la FBC va anar precedida d'una carta signada per tots els bisbes de les diòcesis de parla catalana, cosa que, com poden comprendre, no va ser fàcil de coordinar en aquells moments de la nostra vida política.

Ara l'acció de la Fundació Bíblica Catalana, a més de mantenir actualitzada la versió de la Sagrada Esriptura, s'aboca a un camp més ampli d'estudis bíblics i de textos intertestamentaris, en els quals esmercem una gran il·lusió i un immens esforç .

Podria seguir amb altres records, altres projectes col·lectius que han enriquit la meua vida i als quals he consagrat temps, il·lusions i energies. Projectes de vegades no prou reconeguts en la seva tasca o en la seva influència, que han estat exemples importants del dinamisme de la nostra societat civil. En aquest context, permetin-me mencionar expressament el que va ser l'activitat del Consell Privat que va crear sa Altesa Reial el Comte de Barcelona, al qual ja m'he referit abans.

El Consell Privat fou un instrument molt important de mobilització d'una part de la societat civil espanyola a la qual vam contribuir molt activament des de Catalunya, al servei d'un projecte que en últim terme parlava de llibertats i de camí cap a la democràcia. No els puc amagar que sovint penso que queda molt per explicar d'aquella etapa, i que potser els que en vam ser testimonis de primera fila -concretament jo vaig formar part del Consell Privat i de la seva Permanent durant molts anys, i des de 1965 vaig ser secretari general de la Delegació Política de Don Joan a l'interior d'Espanya- tenim una especial responsabilitat per transmetre què van ser aquells anys. Evidentment, ho haurem de fer en una altra ocasió per la importància que té el tema, l'extensió i el valor que se li ha de dedicar, i la novetat que probablement comporta per a tots vostès.

M'he referit abans a la primera visita que el Príncep d'Espanya va fer a Catalunya en la qual, com a responsable de la Delegació Política, vaig tenir l'honor de jugar un paper especialment rellevant. Penso que una anècdota d'aquesta visita parla prou clar dels esforços i filigranes que havíem de fer des del Consell de Don Joan per anar normalitzant la societat espanyola i preparar la transició.

Estava previst que el Príncep també visités el Monestir de Montserrat, on tot es va preparar perquè s'hi quedés a dormir. Va ser aleshores quan l'Abat Escarré em va demanar si jo no m'hi quedaria a sopar i a dormir, perquè el Príncep, en cas contrari, estaria només acompanyat del seu ajudant Nicolás Cotoner i tota

la resta foren monjos. M'hi vaig quedar amb el petit inconvenient que vaig haver d'enviar un propi a buscar els efectes de nit i neteja perquè des del Pardo havien tallat la comunicació telefònica de Montserrat mentre el Príncep fos allí, i cada mitja hora anaven reconnectant per preguntar què feia en aquell moment.

Des del Pardo havien donat ordres taxatives que el Pare Abat no podia anar revestit amb ornaments solemnes, sinó només de monjo ordinari, i que no es podia tocar ni una sola campana. De com la picardia de l'Abat Escarré va resoldre el doble conflicte i de com el Príncep va sortir del Monestir amb volteig de totes les campanes i alhora amb la Guàrdia Civil presentant armes, us en diré un mot sense perdre temps: tot va consistir a dir-li al Príncep si s'havia fixat en el toc d'una de les campanes, per anar-les fent repicar l'una darrera de l'altra, i acabar dient «bé, que les toquin totes alhora».

Les relacions amb Don Joan de Borbó, les permanents amb el Príncep, i els meus obligats contactes amb en Franco amplien en excés el que vull desenvolupar en aquesta ocasió. En qualsevol cas, com ja he dit, el Consell Privat del Comte de Barcelona va suposar la mobilització generosa i compromesa de la societat civil en un esforç de caminar cap a la democràcia de manera pacífica.

Acabo aquestes paraules reiterant-los el meu més profund reconeixement per aquest doctorat honorífic. sincerament, crec que vaig dedicar al naixement d'aquesta institució universitària el millor de mi mateix. Ho vaig fer perquè hi creia, perquè estava convençut de la transcendència social d'aquest projecte engrescador. Els haig d'agradir que, amb aquest honor que avui m'han volgut fer, m'hagin donat la ocasió de mirar enrere, no només a aquells anys, sinó a tota una vida dedicada al servei del meu país, de la seva gent, i d'uns ideals que estic segur vostès sabran conservar i transmetre a les generacions venidores.

Moltes gràcies.